

Spis treści

Wstęp	25
CZĘŚĆ PIERWSZA	
Państwo – społeczeństwo – kultura	29
Rozdział I. Fizjonomia Rzeczypospolitej	31
1. Nazwa, godła, stolice	31
1.1. Nazwa	31
1.2. Godło i herby ziemskie	32
1.3. Stolice	33
2. Położenie i warunki naturalne	34
2.1. Położenie geograficzne	34
2.2. Warunki naturalne	34
2.3. Położenie geopolityczne	36
2.4. Region Europy Środkowo-Wschodniej	36
3. Terytorium	36
3.1. Obszar państwa	36
3.2. Podziały administracyjne i sądowe	38
3.2.1. Korona	39
3.2.2. Wielkie Księstwo Litewskie	39
4. Rzeczpospolita federacyjna	40
4.1. Wielkopolska i Małopolska	42
4.2. Mazowsze	42
4.3. Wielkie Księstwo Litewskie	43
4.4. Ruś	43
4.5. Ukraina	44
4.6. Prowincje i lenna regionu bałtyckiego	45
4.6.1. Prusy Królewskie	46
4.6.2. Warmia	47
4.6.3. Terytoria lenne nad Bałtykiem	47

4.7. Terytoria pograniczne	51
4.8. Lenna naddunajskie (Multany)	53
5. Opanowanie przestrzeni	54
5.1. Pomiary i rozwój kartografii	54
5.2. Odległości	56
5.3. Szlaki komunikacyjne	56
5.4. Przestrzeń władzy	58
6. Granice	59
6.1. Techniczne aspekty wyznaczania granic	59
6.2. Granice kulturowe i administracyjne	60
6.3. Obrona granic	61
7. Zmiany terytorium i granic do końca XVIII w.	63
7.1. Zmiany administracyjne u schyłku Rzeczypospolitej	64
7.1.1. Reforma administracyjna Sejmu Czteroletniego	64
7.1.2. Ustawodawstwo grodzieńskie	65
7.1.3. Rozbiory Rzeczypospolitej (1772, 1793, 1795)	65
Rozdział II. Ustrój i system rządów	66
1. Terminologia ustrojowa	66
2. Porządki prawnopolityczne ustroju mieszanego	68
2.1. <i>Interregnum</i>	68
2.2. Instytucje i procedury bezkrólewia	69
3. Centralne instytucje władzy	73
3.1. Król – kompetencje	73
3.2. Ograniczenia i zobowiązania króla elekcyjnego	77
3.3. Źródła dochodów królewskich	78
3.4. Obraz majestatu	79
3.5. Dwór królewski	80
3.6. Kancelaria królewska i sekretariat	82
4. Centralne urzędy Rzeczypospolitej	82
4.1. Urzędy Wielkiego Księstwa Litewskiego	83
4.2. Hierarchia urzędów centralnych	83
4.3. Nominacja na urzędy	85
4.4. Kompetencje urzędników centralnych	85
4.5. Próby modernizacji zarządu centralnego za Wettinów	86
5. Administracja terenowa	87
5.1. Starostwo	87
5.2. Urzędy ziemskie	88
5.3. Awanse urzędnicze	89
5.4. Sprzedaż urzędów	90
5.5. Administracja państwowa a prywatna	90
6. System parlamentarny	91
6.1. Tradycje parlamentarne Korony i Litwy	91
6.2. Sejm walny	92
6.3. Trzy stany sejmujące	93
6.4. Organizacja sejmku	98
6.5. Tryb obradowania	100
6.6. <i>Liberum veto</i>	102
6.7. Sejm konny	103
7. Konfederacja i rokosz	103

7.1.	Geneza konfederacji	103
7.2.	Konfederacja generalna	104
7.3.	Rokosz	106
8.	Generały i konwokacje litewskie	107
8.1.	Sejmiki generalne	107
8.2.	Konwokacje litewskie	108
9.	Sejmiki	109
9.1.	Rodzaje sejmików	109
9.2.	Rządy sejmikowe	111
9.3.	Klientelizm sejmikowy	112
10.	Ku monarchii konstytucyjnej	114
10.1.	Program reform	114
10.2.	Reformy pierwszych lat panowania Stanisława Augusta	114
10.2.1.	System rządów	114
10.2.2.	Projekt „ucalenia” unii Korony i Litwy	115
10.3.	Ustawodawstwo sejmu delegacyjnego (1767–1768)	116
10.4.	Ustawodawstwo sejmu rozbiorowego (1773–1775)	117
10.5.	Sejmy w latach 1776–1786	118
10.6.	Sejm Czteroletni. Pierwszy etap prac (1788–1790)	119
10.7.	<i>Ustawa rządowa</i> z 1791 r. i dalsze ustawodawstwo Sejmu Czteroletniego	120
10.8.	Najważniejsze postanowienia <i>Ustawy rządowej</i> z 1791 r.	121
10.8.1.	Ustrój i władze centralne	121
10.8.2.	Instytucje parlamentarne	123
10.8.3.	Stosunki polsko-litewskie w ustawodawstwie Sejmu Czteroletniego	124
10.9.	Ustawodawstwo sejmu grodzieńskiego z 1793 r.	125
10.9.1.	Ustawodawstwo ustrojowe	125
10.9.2.	Stosunki polsko-litewskie w ustawodawstwie targowickim	126
11.	Ustrój insurekcji kościuszkowskiej	126
11.1.	Władze centralne	127
11.2.	Administracja terenowa	127
11.3.	Stosunki polsko-litewskie w aktach insurekcji	128
12.	Koncepcje ustrojowe po utracie niepodległości	128
Rozdział III. Trzy filary władzy: sądownictwo, skarbowość, wojsko		130
1.	Dziedzictwo monarchii stanowej	130
2.	Kodyfikacje i źródła prawa	131
3.	Sądownictwo	132
3.1.	Sądy zadworne i sąd sejmowy	132
3.2.	Sądownictwo szlacheckie	133
3.2.1.	Sądownictwo pierwszego szczebla – ziemskie, grodzkie i podkomorskie	133
3.2.2.	Trybunały	134
3.2.3.	Sądy specjalne	135
3.3.	Sądy miejskie i wiejskie	135
3.4.	Palestra	136
3.5.	Skuteczność wymiaru sprawiedliwości	137
3.6.	Reformy systemu prawnego na Sejmie Czteroletnim	138
3.6.1.	Sądownictwo szlacheckie	138
3.6.2.	Sąd sejmowy	139
3.6.3.	Sądownictwo miejskie i asesorie	139
3.6.4.	Sądownictwo wiejskie	139

3.7. Sądy karne insurekcji kościuszkowskiej	139
4. Skarbowość i finanse	140
4.1. Rozwój skarbowości w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w.	140
4.2. Organizacja władz skarbowych	141
4.3. Skarb nadworny a skarb publiczny	142
4.4. Publiczne a prywatne dochody króla	144
4.5. Dochody skarbu nadwornego	145
4.6. Dochody skarbu Rzeczypospolitej	146
4.7. Reformy skarbowości w XVII–XVIII w.	147
4.8. Obciążenia finansowe duchowieństwa katolickiego	149
5. Wojskowość	151
5.1. Organizacja wojska państwowego w XVI–XVII w.	151
5.2. Formacje	153
5.3. Dowództwo	156
5.4. Skład społeczny wojska	160
5.5. Udział mieszczan w obronie Rzeczypospolitej	161
5.6. Rekrutacja do wojska	162
5.7. Kwalifikacje fachowe	162
5.8. Żołd i zaopatrzenie	163
5.9. Modernizacja armii w XVIII w.	164
Rozdział IV. Państwo a Kościoły	169
1. Stosunki państwo–Kościoły w Rzeczypospolitej nowożytnej	169
1.1. Teoria konfesjonalizacji	169
1.2. Konfederacja warszawska (1573)	171
1.3. Równouprawnienie wyznaniowe jako zasada ustrojowa	172
1.4. Równouprawnienie czy tolerancja?	172
2. Kościoły chrześcijańskie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w.	173
2.1. Kościół rzymskokatolicki	173
2.2. Kościoły ewangelickie (reformacyjne)	177
2.2.1. Kościół ewangelicko-reformowany	179
2.2.2. Kościół ewangelicko-augsburski (luterkański)	182
2.3. Kościoły tradycji wschodniej	183
2.3.1. Kościół ortodoksyjny (prawosławny)	183
2.3.2. Unia brzeska (1596)	185
2.3.3. Kościół greckokatolicki (unicki)	187
2.3.4. Kościół prawosławny (ortodoksyjny) po unii brzeskiej	187
2.3.5. Kościół ormiański	188
3. Ewolucja polityki wyznaniowej XVI–XVIII w.	189
3.1. Polityka wyznaniowa dwóch pierwszych królów elekcyjnych	189
3.2. Zygmunt III i kontrreformacja	192
3.3. Konwersje na katolicyzm za Wazów	197
3.4. Polityka wyznaniowa Władysława IV	199
3.5. Próba pojednania wyznań – Colloquium Charitativum (1645)	201
3.6. Ustawy antyariańskie	203
3.7. Ograniczenia praw publicznych dysydentów	205
3.8. Sytuacja dysydentów w czasach saskich	206
3.9. Sprawa dysydencka za Stanisława Augusta	208
3.10. Oświecony katolicyzm	210
3.11. Konfesjonalizacja katolicka	212

Rozdział V. Gospodarka	213
1. Miejsce Rzeczypospolitej w gospodarce europejskiej	213
1.1. Specyfika gospodarcza Rzeczypospolitej	213
1.2. Podział Europy wzdłuż linii Łaby?	214
1.3. Regiony gospodarcze Rzeczypospolitej	214
1.4. Gospodarka polska a europejska – główne etapy i czynniki zmian	215
2. Kryzys XVII w.	216
2.1. Kryzys monetarny	217
2.2. Globalny kryzys XVII w.	218
2.3. Merkantylizm	220
2.3.1. Ekonomiści Rzeczypospolitej wobec kryzysu monetarnego	220
2.3.2. Recepty na przezwyciężenie kryzysu	222
3. Handel	222
3.1. Organizacja handlu i bankowości	222
3.2. Miejsce Rzeczypospolitej w handlu europejskim	223
3.3. Specyfika handlowa prowincji i regionów	224
3.4. Jarmarki i kontrakty	225
4. Transport	226
4.1. Transport lądowy	226
4.2. Transport rzeczny	227
4.3. Transport morski	227
5. Rolnictwo	228
5.1. Metody uprawy i narzędzia	229
5.2. Etapy zmian gospodarki folwarcznej w XVI–XVII w.	229
6. Ogrodnictwo i sadownictwo	230
7. Hodowla	231
8. Leśnictwo	232
8.1. Ochrona lasu	233
8.2. Bartnictwo i pszczelarstwo	233
9. Gospodarka rybna	234
10. Rzemiosło	234
10.1. Organizacja rzemiosła i postęp technologiczny	234
10.2. Główne etapy i tendencje zmian	235
11. Przemysł	236
11.1. Sukiennictwo	236
11.2. Przemysł wydobywczy	236
11.3. Hutnictwo i metalurgia	238
12. Zmiany gospodarcze w XVIII w.	238
12.1. Recesja 2. poł. XVII–pocz. XVIII w.	238
12.2. Odbudowa gospodarcza w epoce saskiej	239
12.3. Epoka stanisławowska	242
Rozdział VI. Społeczeństwo	250
1. Zmiany zaludnienia od końca XVI do końca XVIII w.	250
1.1. Wiarygodność danych demograficznych	252
2. Podziały stanowe	253
2.1. Czynniki zmian struktury społecznej w XVI–XVIII w.	254
3. Stan szlachecki	255
3.1. Ekskluzywizm szlachecki	255
3.2. Liczebność szlachty	256

3.3.	Obywatelstwo	256
3.4.	Czynniki rozpadu stanu szlacheckiego	258
3.5.	Podziały ekonomiczne szlachty	258
3.6.	Magnateria	259
3.7.	Specyfika patronatu magnackiego w Wielkim Księstwie Litewskim i na Ukrainie	262
3.8.	Grupy na pograniczu stanu szlacheckiego	263
4.	Duchowieństwo – stan czy stany?	267
4.1.	Stan duchowny – duchowieństwo katolickie	267
4.2.	Wewnętrzne podziały stanu duchownego	267
4.3.	Duchowieństwo innych wyznań chrześcijańskich	270
5.	Stan mieszczański?	271
5.1.	Wielkość miast i poziom urbanizacji	271
5.2.	Wewnętrzne podziały stanu mieszczańskiego	274
5.3.	Spadek udziału mieszczaństwa w życiu publicznym	277
5.4.	Metody korumpowania elit miejskich	278
5.5.	Upadek ekonomiczny miast	279
6.	Stan chłopski?	279
6.1.	Podziały chłopstwa	280
6.2.	Zróźnicowanie regionalne ludności wiejskiej	281
7.	Grupy etniczno-prawne	283
7.1.	Szkoci	285
7.2.	Ormianie	285
7.3.	Karaimi	286
7.4.	Żydzi	287
8.	Grupy poza prawem	290
8.1.	Romowie (Cyganie)	290
8.2.	Margines społeczny – ludzie luźni	291
9.	Podziały etniczne i wyznaniowe	292
9.1.	Naród jako problem badawczy	292
9.2.	Struktura etniczna ludności Rzeczypospolitej	293
9.3.	Wielokulturowość	295
9.4.	Narody Królestwa Polskiego	295
9.5.	Narody Wielkiego Księstwa Litewskiego	297
9.6.	Ewolucja stosunków wyznaniowych	299
9.7.	Struktura społeczna i etniczna ewangelików polskich i litewskich	300
9.8.	Unarodowienie prawosławia	303
10.	Wieloetniczność i wielokulturowość w miastach	304
10.1.	Tumulty	305
11.	Zmiany struktury społecznej w epoce oświecenia	307
11.1.	Upadek patronatu magnackiego	307
11.2.	Miasta i mieszczaństwo	308
11.3.	Inteligencja	312
12.	Reformy chłopskie w XVIII w.	313
12.1.	Nowe zasady użytkowania gruntów	313
12.2.	Reformy wiejskie Sejmu Czteroletniego	313
12.3.	Reformy chłopskie insurekcji kościuszkowskiej	314
13.	Oświeceniowy naród obywatelski	315
13.1.	Zmiana pojęcia narodu	315
13.2.	Naród i obywatele	316
13.3.	Koniec narodu państwowego	318

Rozdział VII. Więzi społeczne i warunki życia	319
1. Rodzina i małżeństwo	319
1.1. Rodzina	319
1.2. Małżeństwo	320
1.3. Miejsce kobiet w rodzinie i społeczeństwie	320
1.4. Długość życia i prokreacja	323
1.5. Kuratela	324
1.6. Pokrewieństwa	325
1.7. Klientelizm i patronat	325
1.8. Rytuały życia społecznego	326
1.9. Wychowanie i socjalizacja	329
2. Środowiska społeczne	331
2.1. Wieś	331
2.2. Miasto	332
2.3. Dwory szlacheckie i magnackie	332
3. Wyznaniowe instytucje więzi społecznej	332
3.1. Parafia	333
3.2. Prawosławne bractwa cerkiewne	334
3.3. Zbory i synody ewangelickie	335
4. Opieka społeczna	335
4.1. Etapy i tendencje zmian	335
4.2. Katolicka opieka społeczna	336
4.3. Ewangelicka opieka społeczna	337
4.4. Opieka społeczna w grupach etniczno-prawnych	338
5. Higiena i zdrowotność	339
5.1. Higiena osobista	339
5.2. Epidemie i zarazy	340
5.3. Rozwój medycyny	341
5.4. Środki lecznicze	342
6. Standard życia	343
6.1. Jakość a styl życia	343
6.2. Odżywianie	343
6.3. Styl życia	345
7. Mieszkanie	347
7.1. Siedziby szlacheckie	347
7.2. Pałace i zamki	348
7.3. Budownictwo chłopskie	349
7.4. Zaścianek	350
7.5. Budownictwo mieszczańskie	350
8. Odzież i fryzury	351
8.1. Strój szlachecki	352
8.2. Strój mieszczański	354
8.3. Stroje obce	354
8.4. Odzież chłopska	355
8.5. Fryzury	356
8.6. Oświeceniowy przełom obyczajowy – „wąsy i peruka”	357
Rozdział VIII. Kultura i ideologia	358
1. Modele kultury	358
2. Kultura szlachecka a sarmatyzm	359

2.1.	Mity etnogenetyczne	360
2.2.	Sarmacki ogląd świata	363
2.3.	Stosunek do obcych	364
2.4.	Sarmacka obyczajowość i mentalność	365
2.5.	Szlachecki system wartości	366
2.6.	Wolność a <i>liberum veto</i>	370
2.7.	Trzy nurty szlacheckiej ideologii politycznej	371
2.8.	Regalizm. Model idealnego władcy	372
2.9.	Ideologia polityczna schyłkowego sarmatyzmu	374
2.10.	Konstytucjonalizm a neostoicyzm	374
3.	Kultura miejska w Rzeczypospolitej XVI–XVII w.	379
3.1.	Mieszczańska ideologia	380
3.2.	Mieszczański system wartości i wzorce osobowe	380
3.3.	Mieszczańska ideologia polityczna	382
3.4.	Sarmatyzacja mieszczaństwa	382
3.5.	Miasta jako ośrodki kultury	383
4.	Kultura popularna – kultura ludowa	385
4.1.	Twórcy kultury popularnej	385
4.2.	Cechy charakterystyczne kultury popularnej	386
4.3.	Zasięg społeczny kultury popularnej	386
5.	Folklor	387
5.1.	Folklor szlachecki	388
5.2.	Dwór szlachecki jako instytucja kultury	389
6.	Religijność	389
6.1.	Religijność masowa w końcu XVI w.	391
6.2.	Metody duszpasterstwa	392
6.3.	Folkloryzacja katolicyzmu	393
7.	Oświecenie – przełom ideologiczny i kulturowy	395
7.1.	Założenia i system wartości	395
7.2.	Swojskość i cudzoziemszczyzna	396
7.3.	Przemiany ideologii politycznej	398
8.	Rehabilitacja sarmatyzmu	401
Rozdział IX. Komunikacja społeczna – szkolnictwo – alfabetyzacja		403
1.	System komunikacji społecznej w XVI–XVIII w.	403
1.1.	Kultura żywego słowa	404
1.2.	Punkty kontaktów społecznych	405
1.3.	Rola miast w systemie komunikacji	407
1.4.	Poczta	409
1.5.	Cenzura informacji	412
2.	Języki komunikacji	415
2.1.	<i>Latinitas</i>	415
2.2.	Wielojęzyczność	415
2.3.	Polonizacja	418
2.4.	Rozwój polszczyzny literackiej	420
2.5.	Oświeceniowe tendencje unifikacyjne	421
3.	Piśmienność i alfabetyzacja	423
3.1.	Drukarnictwo i czytelnictwo	423
3.2.	Obieg rękopiśmienny	428
3.3.	Prasa	430

4. Oświata	432
4.1. Edukacja dziewcząt	432
4.2. Wyznaniowy charakter szkolnictwa	433
5. Szkolnictwo katolickie	434
5.1. Szkoły parafialne	434
5.2. Szkolnictwo zakonne – kolegia	435
5.3. Szkolnictwo wyższe	438
6. Szkolnictwo ewangelickie	440
6.1. Gimnazja luterańskie w Prusach Królewskich	440
6.2. Ewangelicko-reformowane gimnazja szlacheckie	441
6.3. Gimnazja w Rakowie i Lesznie	442
7. Szkolnictwo prawosławne	442
7.1. Szkoły brackie	442
7.2. Akademia w Ostrogu	443
7.3. Akademia Kijowsko-Mohylańska	443
7.4. Szkoły hospodarskie w Mołdawii i na Wołoszczyźnie	443
8. Szkolnictwo grup etniczno-prawnych	444
8.1. Szkoły żydowskie	444
8.2. Szkolnictwo tatarskie	445
9. Studia zagraniczne	445
10. Kształcenie wojskowe. Projekty szkoły rycerskiej w Rzeczypospolitej XVI–XVII w.	446
11. Reformy szkolnictwa w XVIII w.	447
11.1. Reformy szkolnictwa zakonnego	447
11.2. Reforma pijarska i Collegium Nobilium	449
11.3. Reformy szkolnictwa wojskowego	449
11.4. Reformy Komisji Edukacji Narodowej	451
Rozdział X. Sztuka – nauka – literatura	456
1. Terminologia i periodyzacja	456
1.1. Renesans – reformacja – przełom renesansowy	457
1.2. Sztuka i literatura między renesansem a barokiem	458
2. Manieryzm	458
2.1. Architektura i sztuki plastyczne	459
2.2. Literatura	462
2.3. Muzyka	464
3. Barok	466
3.1. Sarmatyzm a barok	466
3.2. Zasięg społeczny i geograficzny kultury baroku	468
3.3. Wczesny barok (1600–1630)	469
4. Dojrzały barok (1630–1670)	470
4.1. Architektura i sztuki plastyczne	470
4.2. Mecenat królewski i propaganda władzy	475
4.3. Literatura piękna	477
4.4. Nauka	479
4.5. Teatr	482
4.6. Muzyka	483
5. Późny barok i rokoko (1670–1770)	488
5.1. Architektura i sztuki plastyczne	488
5.2. Literatura i piśmiennictwo	491
5.3. Nauka	492

5.4.	Muzyka i teatr	492
5.5.	Początki oświecenia	493
6.	Epoka stanisławowska	496
6.1.	Zmiany cywilizacyjne	496
6.2.	Międzynarodowa propaganda polskich reform	498
6.3.	Drogi przenikania oświecenia do Polski stanisławowskiej	498
6.4.	Elity miejskie w epoce oświecenia	499
6.5.	Warszawa i prowincja	500
6.6.	Mecenat	500
6.7.	Architektura i sztuki plastyczne	502
6.8.	Klasycyzm (1770–1800)	503
6.9.	Sztuka użytkowa	505
6.10.	Literatura	505
6.11.	Nauka	507
6.12.	Muzyka i teatr	508

CZĘŚĆ DRUGA

Wydarzenia polityczne	511
-----------------------	-----

Rozdział I. Kształtowanie się monarchii elekcyjnej	513
--	-----

1. Rzeczpospolita w Europie	513
1.1. Sąsiedzi	513
1.2. Dwa bieguny rywalizacji europejskiej	515
1.2.1. Sprawa wschodnia	515
1.2.2. Kwestia bałtycka	516
1.2.3. Problemy: tatarski i kozacki	518
2. Rzeczpospolita federacyjna. Korona a Wielkie Księstwo Litewskie po unii	518
2.1. Dalszy ciąg sporów o unię	518
2.2. Prawnoustrojowe konsekwencje unii	519
2.3. Doświadczenia pierwszych bezkrólewí w stosunkach polsko-litewskich	521
3. Pierwsze bezkrólewí (1572–1574)	521
3.1. Przygotowania do wolnej elekcji	522
3.2. Panowie rady	524
3.3. Zjazdy senatorów	525
3.4. Zjazdy partykularne i konfederacje szlacheckie w Koronie	525
3.5. Zjazd w Kaskach	527
3.6. Zjazdy litewskie	528
3.7. Konwokacja	528
3.8. Naprawa Rzeczypospolitej i korektura praw	529
3.9. Prymas interreksem	530
3.10. Sprawa konfederacji warszawskiej	531
3.11. Wolna elekcja <i>viritim</i>	532
3.11.1. Kandydaci do tronu	532
3.11.2. Sylwetka kandydata francuskiego	535
3.12. Elekcja Henryka Walezego	537
3.13. Spór o zobowiązania elekta	539
3.14. Skutki wolnej elekcji	539
3.15. Poselstwo polskie do Francji	540
4. Panowanie Henryka Walezego (1573–1574)	541
4.1. Początek rządów	541

4.2.	Zaplecze polityczne	543
4.3.	Ucieczka do Francji	544
4.4.	Francja i Rzeczpospolita po ucieczce Walezego	546
4.5.	Ocena potomnych i historiografii	546
4.6.	Czarna legenda Walezego	546
5.	Drugie bezkrólewie (1574–1575)	547
5.1.	Zamęt po ucieczce Henryka Walezego	547
5.2.	Zjazd konwokacyjny w Warszawie i poselstwo do Francji	547
5.3.	Zjazd w Stężycy	548
5.4.	Wielkie Księstwo Litewskie i Prusy a Korona w czasie drugiego bezkrólewia	549
5.5.	Konwokacja zwołana przez prymasa	550
5.6.	Sejm elekcyjny	550
5.7.	Sylwetka kandydata siedmiogrodzkiego	551
5.8.	Zabiegi Batorego o koronę Rzeczypospolitej	552
5.9.	Podwójna elekcja (1575)	553
5.10.	Francja i Turcja wobec elekcji Stefana Batorego	554
5.11.	Zjazd jędrzejowski	554
5.12.	Poselstwa polskie do Siedmiogrodu	556
5.13.	Koronacja Anny Jagiellonki i Stefana Batorego	557
6.	Panowanie Stefana Batorego (1576–1586)	558
6.1.	Początek rządów. Wojna z Gdańskiem	558
6.2.	Trybunał Koronny	561
6.3.	Zmiany w elicie władzy	561
6.4.	Kariera Jana Zamoyskiego	563
6.5.	Przygotowania do wojny z Moskwą	564
6.5.1.	Reformy wojskowe	565
6.5.2.	Pacyfikacja Kozaczyzny	566
6.5.3.	Dyplomatyczne przygotowanie wojny z Moskwą	566
6.6.	Wojny z Moskwą (1579–1582)	567
6.6.1.	Kampania połocka (1579)	567
6.6.2.	Wyprawa na Wielkie Łuki (1580)	570
6.6.3.	Kampania pskowska (1581)	571
6.6.4.	Rozejm w Jamie Zapolskim (1582)	573
6.7.	Dyplomacja i polityka zagraniczna po wojnie z Moskwą	574
6.8.	Sytuacja wewnętrzna po wojnach z Moskwą	574
6.9.	Plany ligi antytureckiej	575
6.10.	Stosunki polsko-moskiewskie (1583–1586)	577
6.11.	Zaplecze polityczne i system i rządów	578
6.11.1.	Rządy triumwiratu magnackiego	579
6.11.2.	Egzekucja Samuela Zborowskiego	580
6.11.3.	Konwokacja senatorów w Lublinie (1584)	581
6.11.4.	Sprawa Zborowskich na sejmie (1585)	582
6.11.5.	Konflikt króla ze szlachtą. Wzrost znaczenia magnaterii	582
6.12.	Plany unii polsko-moskiewskiej	584
6.13.	Życie prywatne Stefana Batorego	584
6.14.	Ocena potomnych i historiografii	585

Rozdział II. Monarchia dwóch pierwszych Wazów	586
1. Trzecie bezkrólewie (1586–1587)	586
1.1 Podziały w elicie władzy	586

1.2.	Sejmiki przedkonwokacyjne	586
1.3.	Konwokacja	587
1.4.	Podwójna elekcja (1587)	587
1.5.	Sylwetki elektów	588
1.6.	Traktat kalmarski	589
1.7.	Wojna o koronę	590
1.8.	Przybycie Zygmunta Wazy do Gdańska	590
2.	Panowanie Zygmunta III Wazy (1587–1632)	591
2.1.	Koronacja i początki rządów	591
2.2.	Bitwa pod Byczyną	591
2.3.	Wielkie Księstwo Litewskie a Korona w czasie trzeciego bezkrólewia	592
2.4.	Sejm pacyfikacyjny (1589)	593
2.5.	Pozycja międzynarodowa Zygmunta Wazy	593
2.5.1.	Traktat bytomsko-będziński	594
2.5.2.	Przesłanki sojuszu z Habsburgami	594
2.5.3.	Sumy neapolitańskie	596
2.5.4.	Polityka Habsburgów wobec Rzeczypospolitej	596
2.5.5.	„Praktyki” Zygmunta III Wazy z Habsburgami	597
2.6.	Polityka wewnętrzna	598
2.6.1.	Dwór a opozycja (1591–1592)	598
2.6.2.	Sejm inkwizycyjny	598
2.6.3.	Problem Ukrainy	599
2.6.4.	Polityczna geneza i konsekwencje unii brzeskiej (1596)	601
2.7.	Polityka zagraniczna	601
2.7.1.	Rzeczpospolita wobec Turcji i Chanatu Krymskiego	602
2.7.2.	„Awantury mołdawskie”	603
2.7.3.	Sprawy szwedzkie po śmierci Jana III Wazy	604
2.7.4.	Wojna domowa w Szwecji (1598)	605
2.7.5.	Przejęcie tronu szwedzkiego przez Karola IX	605
2.7.6.	Wojna w Inflantach (1601–1611)	606
2.7.7.	Rzeczpospolita a Moskwa (1603–1618)	606
2.8.	Wewnętrzne skutki wojen ofensywnych	610
2.8.1.	Rokosz sandomierski (1606–1608)	610
2.8.2.	Konsekwencje ustrojowe rokoszu	613
2.8.3.	Polityczne znaczenie konfederacji wojskowych	614
2.9.	Rzeczpospolita wobec wojny trzydziestoletniej	615
2.9.1.	Cecora i Chocim (1620–1621)	616
2.9.2.	Nielegalna reaktywacja hierarchii prawosławnej	617
2.9.3.	Zabiegi o pomoc Habsburgów i papieża	618
2.9.4.	Śląsk a Polska	618
2.9.5.	Niebezpieczeństwo ze strony Szwecji	619
2.9.6.	Dyplomacja szwedzka przeciw Rzeczypospolitej	620
2.9.7.	Wojna w Inflantach i Prusach	621
2.9.8.	„Spisek orleański”	623
2.9.9.	Admiralicja Sewilska	623
2.9.10.	Rozejm w Altmarku (1629)	624
2.9.11.	Habsburgowie i Francja wobec Rzeczypospolitej	625
2.10.	Zaplecze polityczne i system rządów Zygmunta III Wazy	625
2.11.	Życie prywatne i polityka dynastyczna Zygmunta III Wazy	627
2.12.	Ostatnie lata rządów Zygmunta III Wazy	627

2.13.	Ocena potomnych i historiografii	628
3.	Czwarte bezkrólewie (1632–1633)	629
3.1.	Projekty reformy elekcji	629
3.2.	Zagrożenie zewnętrzne	630
3.3.	Wielkie Księstwo Litewskie wobec bezkrólewia	630
3.4.	Eksorbitancje i urazy	631
3.5.	Konwokacja	631
3.6.	Sejm elekcyjny	632
3.7.	Elekcja Władysława Wazy	633
3.8.	Przysięga elekta	633
3.9.	Sylwetka elekta	633
4.	Panowanie Władysława IV Wazy (1633–1648)	636
4.1.	Polityka zagraniczna w pierwszych latach rządów	636
4.1.1.	Wojna smoleńska z Moskwą (1633–1634)	636
4.1.2.	Zagrożenie tureckie	638
4.1.3.	Plany odzyskania korony dziedzicznej i wojny ze Szwecją	639
4.1.4.	Wielkie plany (1635–1636)	640
4.1.5.	Polityka bałtycka	641
4.1.6.	Emancypacja Prus Książęcych	642
4.2.	Polityka wewnętrzna	642
4.2.1.	Zabiegi o domenę królewską	642
4.2.2.	Kawaleria Najświętszej Marii Panny	642
4.3.	Powrót do sojuszu z Habsburgami	643
4.3.1.	Efekty sojuszu z Habsburgami	644
4.3.2.	Traktat neapolitański	644
4.4.	Zwrot ku Francji	646
4.5.	Polityczna geneza i znaczenie Colloquium Charitativum	647
4.6.	Ostatnie lata rządów	648
4.6.1.	Początki odrębności Ukrainy	648
4.6.2.	Powstania kozackie	650
4.6.3.	Stosunki z Chanatem Krymskim i plany wojny z Turcją	652
4.7.	Zaplecze polityczne i system rządów Władysława IV	653
4.8.	Życie prywatne Władysława IV	656
4.9.	Ocena potomnych i historiografii	657
4.10.	Bilans rządów czterech pierwszych królów elekcyjnych	658
Rozdział III. Czasy kryzysu i odbudowy		660
1.	Rzeczpospolita w Europie 2. poł. XVII w.	660
1.1.	Sytuacja międzynarodowa	660
1.2.	Kryzys Rzeczypospolitej – straty ludnościowe i terytorialne	660
1.3.	Początek erozji ustrojowej	662
1.4.	Spadek znaczenia międzynarodowego Rzeczypospolitej	662
1.5.	Wzrost pozycji Moskwy	664
1.6.	Bilans XVII w. w sytuacji międzynarodowej	665
2.	Rzeczpospolita federacyjna	665
2.1.	Wielkie Księstwo Litewskie a Korona w 2. poł. XVII w.	665
2.1.1.	Tendencje separatystyczne na Litwie	665
2.1.2.	Dążenia do integracji prawnej?	666
2.2.	Projekt emancypacji politycznej Ukrainy	666
3.	Piąte bezkrólewie (1648)	667
3.1.	Konwokacja i elekcja Jana Kazimierza	668

3.2.	Sylwetka elekta	668
4.	Panowanie Jana Kazimierza Wazy (1648–1668)	669
4.1.	Początki rządów. Wojny z Kozakami	669
4.1.1.	Kampania 1649–1650	669
4.1.2.	Uгода zborowska	670
4.1.3.	Kampania 1651 – zwycięstwo pod Beresteczkiem	670
4.1.4.	Kampanie 1652–1653	671
4.2.	Kozaczyzna a Moskwa	672
4.2.1.	Polityka zagraniczna Bohdana Chmielnickiego	672
4.2.2.	Reformy państwa moskiewskiego w poł. XVII w.	672
4.2.3.	Państwo kozackie	673
4.3.	Zaplecze polityczne i system rządów Jana Kazimierza	674
4.3.1.	Zmiany w elicie władzy	674
4.3.2.	Zasady nominacji na urzędy	676
4.3.3.	<i>Liberum veto</i>	677
4.3.4.	Wykorzystywanie wakansów	677
4.3.5.	Opozycja magnacka	678
4.4.	Wojna z Moskwą (1654–1655)	678
4.4.1.	Najazd moskiewski na Wielkie Księstwo Litewskie	678
4.4.2.	Tragedia Białorusi	678
4.5.	Potop szwedzki i druga wojna północna (1655–1660)	679
4.5.1.	Geneza najazdu szwedzkiego	679
4.5.2.	Rokowania polsko-szwedzkie (1651–1655)	680
4.5.3.	Ujście i Kiejdany	681
4.5.4.	Wycofanie się króla na Śląsk	681
4.5.5.	Opór przeciw Szwedom	682
4.5.6.	Śluby lwowskie Jana Kazimierza	683
4.5.7.	Kampania 1656	684
4.5.8.	Układ z Moskwą	685
4.5.9.	Traktat rozbiorowy w Radnot	686
4.6.	Konsekwencje dyplomatyczne wojny północnej	686
4.6.1.	Habsburgowie i Francja wobec najazdu szwedzkiego na Rzeczpospolitą	686
4.6.2.	Emancypacja Prus	687
4.6.3.	Przymierze polsko-austriackie	689
4.6.4.	Zbliżenie z Francją	689
4.6.5.	Koniec wojny północnej. Rokowania pokojowe w Oliwie (1660)	689
4.7.	Sytuacja wewnętrzna po potopie szwedzkim	690
4.7.1.	Dworskie projekty reform (1658–1659)	690
4.7.2.	Konfederacje wojskowe	692
4.8.	Rzeczpospolita wobec Moskwy i Ukrainy	694
4.8.1.	Uгода hadziacka	694
4.8.2.	Drugi etap wojny z Moskwą (1660–1667)	695
4.8.3.	Sytuacja wewnętrzna w czasie wojny z Moskwą. Rokosz Lubomirskiego	698
4.8.4.	Rozejm andruszowski (1667)	699
4.8.5.	Konsekwencje międzynarodowe rozejmu andruszowskiego	700
4.9.	Ostatnie lata rządów i abdykacja Jana Kazimierza	700
4.10.	Życie prywatne Jana Kazimierza	703
4.11.	Ocena współczesnych i historiografii	704
5.	Szóste bezkrólewie (1668–1669)	705
5.1.	Konwokacja	705

5.2.	Kandydaci do korony	705
5.3.	Sejm elekcyjny	706
5.4.	Sylwetka elekta	707
5.5.	Zaplecze polityczne Michała Korybuta Wiśniowieckiego	709
5.6.	Koronacja	711
6.	Panowanie Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673)	711
6.1.	System rządów	711
6.1.1.	Dwór a opozycja magnacka	711
6.1.2.	Aktywizacja polityczna szlachty	712
6.1.3.	Dworskie projekty reform	713
6.2.	Sytuacja międzynarodowa i zagrożenie zewnętrzne	713
6.2.1.	Wojna na Ukrainie 1671	714
6.2.2.	Wojna z Turcją 1672	714
6.2.3.	Traktat w Buczacz	715
6.3.	Sytuacja wewnętrzna	716
6.3.1.	Konfederacja gołabska	716
6.3.2.	Konfederacja szczepczyńska	718
6.4.	Choroba i śmierć Michała Korybuta	718
6.5.	Ocena historiografii	719
7.	Siódme bezkrólewie (1673–1674)	720
7.1.	Elekcja	720
7.2.	Koronacja	721
7.3.	Sylwetka elekta	721
8.	Panowanie Jana III Sobieskiego (1674–1696)	725
8.1.	Początki rządów. Projekty reform	725
8.2.	Dwór a opozycja magnacka	726
8.3.	Polityka zagraniczna	727
8.3.1.	Zwrot ku Francji	727
8.3.2.	Polityka bałtycka	728
8.3.3.	Plany sojuszu z Moskwą	730
8.3.4.	Zmiana układu sił w Europie	731
8.3.5.	Zwrot ku Habsburgom	732
8.4.	Sytuacja wewnętrzna przed 1683	733
8.4.1.	Projekty reform 1676–1681	733
8.4.2.	Reformy wojskowe	734
8.4.3.	Stosunek Sobieskiego do Kozaczyzny i prawosławia	735
8.4.4.	Rozbicie opozycji	735
8.5.	Przymierze z Cesarstwem i wojna z Turcją (1683–1685)	736
8.6.	Traktat Grzymułtowskiego (1686)	738
8.7.	Polityka wewnętrzna i walka z opozycją po 1683	739
8.8.	Zaplecze polityczne i system rządów	742
8.9.	Próba ponownego zwrotu ku Francji	743
8.10.	Ostatnie lata rządów Jana III Sobieskiego	743
8.11.	Choroba i śmierć króla	744
8.12.	Życie prywatne Jana III Sobieskiego	745
8.13.	Ocena historiografii	745
Rozdział IV. Walka o utrzymanie suwerenności		747
1.	Rzeczpospolita w Europie za panowania Wettinów	747
1.1.	Nowy układ sił	747

1.2.	Wzrost znaczenia Rosji	749
1.2.1.	Geneza zbliżenia Zachodu i Rosji	750
1.3.	Pozycja Rzeczypospolitej w Europie – kryzys suwerenności	750
1.3.1.	Geneza kryzysu suwerenności	751
2.	Rzeczpospolita federacyjna	752
2.1.	Saksonia w unii z Rzeczpospolitą	752
2.1.1.	Potencjał ekonomiczny i ludnościowy Saksonii	752
2.1.2.	Instytucje państwa saskiego	754
2.1.3.	Polityka wewnętrzna elektorów	755
2.2.	Wielkie Księstwo Litewskie a Korona za Wettinów. Koekwacja praw	755
2.3.	Ukraina w czasach saskich	756
2.3.1.	Bunty kozackie na Ukrainie Prawobrzeżnej	756
2.3.2.	Hetmanat Iwana Mazepy	757
2.3.3.	Losy hetmanatu po Połtawie	757
2.4.	Terytoria pograniczne za Wettinów	757
2.4.1.	Pomorze i Śląsk pod panowaniem pruskim	757
3.	Ósme bezkrólewie (1696–1697)	759
3.1.	Rywalizacja fakkji magnackich	759
3.2.	Konwokacja – wykluczenie „Piastów” od tronu	760
3.3.	Sejm elekcyjny – kandydaci do tronu	760
3.4.	Sylwetka elekta saskiego	760
3.5.	Koronacja i pacyfikacja	762
4.	Panowanie Augusta II Wettina (1697–1733)	763
4.1.	Początki rządów. Program polityczny	763
4.2.	Ostatnia kampania w wojnie z Turcją	764
4.3.	Przygotowania dyplomatyczne do kampanii bałtyckiej	766
4.4.	Kwestia pruska	766
4.5.	Drugi sejm pacyfikacyjny (1699)	767
4.6.	Sytuacja wewnętrzna w Wielkim Księstwie Litewskim	767
4.6.1.	Wojna domowa na Litwie	767
4.6.2.	Separatyzm litewski w epoce saskiej	768
4.7.	Król i Rzeczpospolita wobec wielkiej wojny północnej	769
4.7.1.	Bitwa pod Narwą	770
4.7.2.	Wojna o sukcesję hiszpańską i sojusz Augusta II z Francją	770
4.7.3.	Sejm (1701)	771
4.7.4.	Sukcesy Szwedów w Inflantach	771
4.7.5.	Bitwa pod Kliszowem (1702)	773
4.7.6.	Okupacja szwedzka w Koronie	773
4.7.7.	Konfederacja sandomierska	773
4.7.8.	Rady senatu i sejm (1703)	774
4.7.9.	Sejm lubelski (1703)	774
5.	Dwukrólewie	775
5.1.	Detronizacja Augusta II i elekcja Stanisława Leszczyńskiego	775
5.2.	Sylwetka antykróla	775
5.3.	Konfederacja generalna w Sandomierzu (1704)	776
5.4.	Sojusz narewski z Rosją (1704)	776
5.5.	Dwóch królów i dwa przymierza	777
5.6.	Koronacja Stanisława Leszczyńskiego	777
5.7.	Traktat warszawski ze Szwedami (1705)	778
5.8.	Szwedzi w Saksonii	779

5.9.	Pokój w Altranstädt i detronizacja Augusta II (1706)	779
5.10.	Postępy Rosjan w Inflantach	780
5.11.	Rosyjska okupacja Rzeczypospolitej	780
5.12.	Kampania rosyjska Karola XII (1707–1709)	781
5.13.	Połtawa (1709)	782
5.14.	Leszczyński na wygnaniu	782
6.	Restytucja Augusta II	783
6.1.	Walna Rada Warszawska (1710)	783
6.2.	Wojna na Bałkanach	784
6.2.1.	Wystąpienie Turcji przeciw Rosji (1710–1711)	784
6.2.2.	Traktat prucki 1711	784
6.2.3.	Kryzys 1713 – groźba dominacji tureckiej	784
6.2.4.	Sejm walny (1712). Wzmocnienie pozycji Augusta II	785
6.2.5.	Koniec wojny o sukcesję hiszpańską. Zażegnanie zagrożenia tureckiego	786
6.3.	Proby emancypacji spod kurateli rosyjskiej	786
6.4.	Sytuacja wewnętrzna	787
6.4.1.	Kryzys społeczny i polityczny	787
6.4.2.	Szlacheckie projekty reform republikańskich	788
6.4.3.	Zaplecze polityczne i system rządów Augusta II	789
6.4.4.	Dworskie projekty reform	791
6.4.5.	Konfederacja tarnogrodzka (1715)	793
6.4.6.	Sejm niemy (1717)	794
6.5.	Pozycja międzynarodowa Rzeczypospolitej po sejmie niemym (1717)	795
6.5.1.	Nieuchronność protektoratu rosyjskiego?	795
6.5.2.	Koalicja antyrosyjska	796
6.5.3.	Polityka emancypacyjna Augusta II (1718–1720). Zwrot ku Habsburgom	797
6.5.4.	Układ wiedeński (1719)	797
6.6.	Dyplomacja międzynarodowa a Rzeczpospolita	798
6.6.1.	Traktat w Nystadt (1721)	798
6.6.2.	Traktaty „opiekuńcze”	798
6.6.3.	Polityczne konsekwencje sprawy toruńskiej (1724)	799
6.7.	Ostatnie lata panowania Augusta II	801
6.7.1.	Polityka dynastyczna	802
6.7.2.	Familia Czartoryskich i Potoccy	802
6.8.	Życie prywatne Augusta II	803
6.9.	Ocena Augusta II w historiografii	804
7.	Przedostatnie bezkrólewie (1733)	804
7.1.	Stanisław Leszczyński na emigracji	805
7.2.	Konwokacja	806
7.3.	Podwójna elekcja	807
7.3.1.	Elekcja Stanisława Leszczyńskiego	807
7.3.2.	Elekcja Augusta III Wettina	807
7.3.3.	Koronacja Augusta III	808
8.	Drugie dwukrólewie i wojna o polską sukcesję (1733–1735)	808
8.1.	Konfederacja dzikowska	809
8.2.	Abdykacja Stanisława Leszczyńskiego	810
8.3.	Leszczyński w Lotaryngii	810
8.4.	Ocena Stanisława Leszczyńskiego w historiografii	811
9.	Panowanie Augusta III Wettina (1733–1763)	812
9.1.	Pacyfikacja	812

9.2.	Sylwetka Fryderyka Augusta Wettina	812
9.3.	Polityka zagraniczna Augusta III	814
9.3.1.	Pozycja Rzeczypospolitej w Europie	814
9.3.2.	Sojusz prusko-rosyjski	815
9.3.3.	Dominacja Rosji w Europie Środkowo-Wschodniej	815
9.3.4.	Przymierze z Rosją (1744)	816
9.3.5.	Druga wojna śląska. Okupacja Saksonii przez Prusy	817
9.3.6.	Porozumienia z Francją i Wielką Brytanią (1746 i 1751)	817
9.3.7.	Wojna siedmioletnia (1756–1763) i druga okupacja Saksonii	817
9.4.	Zaplecze polityczne i system rządów Augusta III	818
9.4.1.	System ministerialny w Saksonii po 1746	819
9.4.2.	Polityka wewnętrzna w Rzeczypospolitej. System anarchii	820
9.4.3.	Zrównoważenie sił wewnętrznych i wpływów obcych	820
9.4.5.	Sytuacja w Rzeczypospolitej a specyfika państw składanych	821
9.4.6.	Złoty pokój saski	822
9.4.7.	Walka ugrupowań magnackich	823
9.4.8.	System ministerialny w Rzeczypospolitej?	823
9.4.9.	Orientacje zagraniczne	824
9.4.10.	Neutralność i demilitaryzacja Rzeczypospolitej	825
9.4.11.	Sprawa aukcji wojska	826
9.4.12.	Nowy system rządów – kamaryla Mniszcha	828
9.5.	Schyłek panowania Augusta III	828
9.5.1.	Konsekwencje wojny siedmioletniej dla sytuacji w Rzeczypospolitej	828
9.5.2.	Życie prywatne i polityka dynastyczna Augusta III	829
9.5.3.	Sprawa sukcesji tronu	830
9.5.4.	Plany reformatorskie i konfederackie Familii	830
9.5.5.	Walka ugrupowań magnackich (1762–1763)	831
9.5.6.	Ocena Augusta III w historiografii	832
9.5.7.	Bilans panowania Wettinów. Konsekwencje cywilizacyjne unii polsko-saskiej	833
Rozdział V. Upadek Rzeczypospolitej		835
1.	Rzeczpospolita w Europie w epoce stanisławowskiej	835
1.1.	Sytuacja międzynarodowa	835
1.2.	Układ sił w przededniu ostatniego bezkrólewia	836
1.3.	Polityka Katarzyny II wobec Rzeczypospolitej	837
2.	Wielkie Księstwo Litewskie i Korona w epoce stanisławowskiej	838
3.	Ostatnie bezkrólewie (1763–1764)	840
3.1.	Sylwetka Stanisława Poniatowskiego	840
3.2.	Kandydatura Stanisława Poniatowskiego do tronu	842
3.3.	Sejmiki przedkonwokacyjne	843
3.4.	Konwokacja	844
3.5.	Reformy sejmu konwokacyjnego (1764)	844
3.6.	Elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego	845
3.7.	Koronacja	846
4.	Panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764–1795)	846
4.1.	Początki rządów	846
4.1.1.	Pod kuratelą Familii	846
4.1.2.	Zaplecze polityczne Stanisława Augusta w pierwszym okresie panowania	847
4.1.3.	Pierwsze reformy (1765–1766)	849

4.1.4.	Dyplomacja Stanisława Poniatowskiego	849
4.1.5.	Polityka wewnętrzna	851
4.1.6.	Sprawa dysydencka	851
4.1.7.	Rozwiązanie konfederacji generalnej	851
4.2.	Interwencja rosyjska w Rzeczypospolitej	852
4.2.1.	Konfederacje: słucka i radomska	852
4.2.2.	Sejm repninowski i rosyjska gwarancja (1767–1768)	852
4.3.	Konfederacja barska (1768)	854
4.3.1.	Koliszczyzna	855
4.3.2.	Wojna i polityka konfederacka (1768–1772)	855
4.3.3.	Wojna rosyjsko-turecka (tzw. wojna polska) (1768–1774)	856
4.3.4.	Francuska pomoc dla konfederatów	857
4.3.5.	Mocarstwa wobec wojny rosyjsko-tureckiej	858
4.4.	I rozbiór Rzeczypospolitej (1772–1773)	859
4.4.1.	Plany rozbiorowe	859
4.4.2.	Traktaty rozbiorowe	860
4.4.3.	Koniec konfederacji barskiej	861
4.4.4.	Sejm rozbiorowy (1773–1775)	861
4.4.5.	Reformy sejmu rozbiorowego	863
4.4.6.	Koniec wojny rosyjsko-tureckiej (1774)	863
4.4.7.	Położenie Rzeczypospolitej i ziem zabrzanych po I rozbiornie	864
4.4.8.	Traktaty handlowe 1775	864
4.5.	Polityka wewnętrzna po I rozbiornie	865
4.5.1.	Rządy Rady Nieustającej	865
4.5.2.	Ukrócenie opozycji magnackiej na sejmie (1776)	865
4.5.3.	Rządy królewsko-ambasadorskie	866
4.5.4.	Rzeczpospolita wobec planów wojny rosyjsko-tureckiej	866
4.5.5.	Odrzucenie Kodeksu Zamoyskiego	867
4.5.6.	Zaplecze polityczne i system rządów (1776–1788)	868
4.6.	Polityka międzynarodowa	870
4.6.1.	Antagonizm wśród mocarstw rozbiorowych	870
4.6.2.	Rokowania o sojusz wojskowy z Rosją (1787)	870
4.6.3.	Spotkanie w Kaniowie	871
4.6.4.	Wojna wschodnia i polityka Prus (1787–1788)	873
4.7.	Walka o suwerenność	873
4.7.1.	Obalenie Rady Nieustającej	873
4.7.2.	Sejm rządzący (1789–1790)	875
4.7.3.	Rosja i Prusy wobec sytuacji w Rzeczypospolitej	877
4.7.4.	Przymierze z Prusami	877
4.7.5.	Ugrupowania sejmowe	878
4.7.6.	Prace nad formą rządu i prawo dla miast (1789–1791)	879
4.7.7.	Projekty formy rządu (1789–1790)	880
4.7.8.	Nowa kadencja sejmu (1790–1791)	881
4.7.9.	Królewski projekt ustawy rządowej	881
4.7.10.	Prawo o sejmikach i o miastach	882
4.7.11.	Uchwalenie Konstytucji 3 maja 1791	882
4.7.12.	Ustawodawstwo szczegółowe	883
4.8.	Koniec polskiej rewolucji parlamentarnej	884
4.8.1.	Zmiany w sytuacji międzynarodowej (1790–1792)	884
4.8.2.	Konfederacja targowicka	886

4.8.3.	Wojna z Rosją	886
4.8.4.	Akces króla do targowicy	887
4.8.5.	Polityka Stanisława Augusta po targowicy	887
4.8.6.	Polityka na emigracji	888
4.8.7.	Wojna rewolucyjnej Francji z Prusami i Austrią	888
4.9.	II rozbiór Rzeczypospolitej	889
4.9.1.	Zawiedzione nadzieje targowiczan	889
4.9.2.	Zaplecze polityczne i system rządów po konfederacji targowickiej	890
4.9.3.	Sejm grodzieński 1793	891
4.9.4.	Polska emigracja i rewolucyjna Francja	891
4.10.	Insurekcja kościuszkowska	892
4.10.1.	Projekt sojuszu z Francją	892
4.10.2.	Sytuacja w kraju i organizacje spiskowe (1793–1794)	893
4.10.3.	Marsz brygady Madalińskiego	893
4.10.4.	Ogłoszenie insurekcji	894
4.10.5.	Raławice i Warszawa	894
4.10.6.	Powstanie na Litwie	895
4.10.7.	Król wobec insurekcji	896
4.10.8.	Radykalizacja insurekcji	896
4.10.9.	Egzekucje majowe z 1794 r. w Wilnie i Warszawie	897
4.10.10.	Polityka władz insurekcji	898
4.10.11.	Samosądy warszawskie	898
4.10.12.	Działania militarne w 1794 r.	899
4.10.13.	Kapitulacja	900
4.11.	III rozbiór i upadek Rzeczypospolitej	901
4.11.1.	Rozbiory Rzeczypospolitej w oczach Europy	902
4.12.	Schyłek życia ostatniego króla Rzeczypospolitej	903
4.13.	Śmierć Stanisława Augusta	904
4.14.	Życie prywatne Stanisława Augusta Poniatowskiego	904
4.15.	Ocena współczesnych i historiografii	905

Zakończenie	907
-------------	-----

Daty najważniejszych wydarzeń	911
-------------------------------	-----

Bibliografia	916
--------------	-----

Indeks osób	953
-------------	-----

Indeks nazw geograficznych	989
----------------------------	-----

Spis tabel i schematów	1004
------------------------	------

Spis map	1005
----------	------